

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” - CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT

TEMEIURI NEOTESTAMENTARE CARE ATESTĂ ACURATEȚEA CREDINȚEI ORTODOXE ÎN COMPARAȚIE CU CELELALTE CONFESIUNI CREȘTINE

COORDONATOR:
Prof.univ.dr. IPS Teodosie PETRESCU

DOCTORAND:
Pr. Răducu-Iulian CIURLICĂ

CONSTANȚA
2015

CUPRINS

INTRODUCERE	4
CAPITOLUL I - CREDINȚA - FACTOR AL AUTENTICITĂȚII ÎNVĂȚĂTURII CREȘTINE	8
1.1. Credința în Vechiul Testament: ca relație a poporului Israel cu Yahweh.....	8
1.2. Πίστις - credința în Noul Testament. Redimensionarea coordonatelor axiologice ale credinței prin Iisus Hristos	10
1.2.1. πιστεύω, πίστις - precizări conceptuale	10
1.2.2. Sensuri particulare ale cuvântului „credință”	12
1.2.2.1. Credința cu sensul de „vindecare”	12
1.2.2.2. Sensul epistemologic al credinței în <i>Evangelhia după Ioan</i>	12
1.2.2.3. Credința ca act al deciziei	13
1.2.2.4. Credința ca atitudine creștină tipică. Reflecții la teologia paulină.....	13
1.2.2.5. Credința ca „nădejde”	15
1.2.2.6. Credința și justificarea în Epistola sobornicească a Sfântului Apostol Iacov.....	15
1.3. Regula fidei - factor normativ al drepte credințe	22
1.4. Încifrarea credinței în formulele dogmatice ale Simboalelor de Credință	26
1.5. Crezul creștin în condiția postmodernismului: tendințe de devalorizare a credinței	33
CAPITOLUL II - SFÂNTA SCRIPTURĂ - ELEMENT NORMATIV AL DREPTEI CREDINȚE ȘI AL CUNOAȘTERII LUI DUMNEZEU	47
2.1. Autoritatea Sfintelor Scripturi și rolul acestora în cunoașterea lui Dumnezeu.....	47
2.2. Relația de corespondență dintre credință și cunoașterea lui Dumnezeu	52
2.3. Revelația și centralitatea credinței creștine în Iisus Hristos.....	72
CAPITOLUL III - CREDINȚA CA SUPT AL ÎNVĂȚĂTURII CREȘTINE. PROBLEMATICA TEOLOGICĂ A PĂCATULUI STRĂMOȘESC ȘI A ADAOSULUI „FILIOQUE”	78
3.1. Păcatul strămoșesc: analize teologice pluri-confesionale cu argumentare biblică	78
3.1.1. Harul și libertatea în orizontul învățaturii ortodoxe despre păcatul strămoșesc	78
3.1.2. Deosebiri interconfesionale în problematica păcatului strămoșesc: perspectiva romano-catolică și protestantă	91
3.2. „Filioque” - un exemplu dogmatic al interpretării eronate a textului biblic	101
3.2.1. Dumnezeu – Sfânta Treime	102
3.2.2. Sfânta Treime - taina iubirii desăvârșite	103
3.2.3. Ființa și ipostasurile dumnezeirii	104
3.2.4. Relațiile Persoanelor Sfintei Treimi.....	106
3.2.4.1. Nenașterea Tatălui și nașterea Fiului din Tatăl în veșnicie.....	106
3.2.4.2. Purcederea Duhului Sfânt din Tatăl și odihnirea și strălucirea Lui în Fiul și prin Fiul	107

3.2.4.3. Duhul Sfânt ca „chip” al Fiului - continuitate și implicare reciprocă în iconomia mântuirii	108
3.2.5. Filioque - itinerariul teologic în istoria dezvoltării teologiei dogmatice	116
3.2.6. Combaterea adaosului Filioque - proba argumentării corecte pe interpretarea patristică la textul biblic.....	124
CAPITOLUL IV - CREDINȚA TRADUSĂ ÎN CULTUL BISERICII: „ÎNCHINAREA ÎN DUH ȘI ÎN ADEVĂR” (IOAN 4:24)	146
4.1. Cultul creștin - precizări conceptuale	146
4.2. Particularitățile specifice cultului ortodox în raport cu celelalte culte creștine	149
4.3. Botezul în perspectiva tri-confesională: ortodoxie, catolicism, protestantism	152
4.3.1. Practica culturală și semnificația Botezului în creștinismul ortodox	156
4.3.1.1. “ Botezul lui Ioan” (Fapte 1, 22; 18, 25).....	157
4.3.1.2. Botezul lui Hristos	157
4.3.1.3. Botezul creștin în practica misionară apostolică.....	158
4.3.2. Doctrina romano-catolică despre botez	167
4.3.3. Învățătura protestantă despre Botez	169
4.4. Euharistia - considerații hermeneutice și receptarea lor în confesiunile creștine	174
4.4.1. Prefigurarea Euharistiei în Vechiul Testament	174
4.4.2. Referințe istorice și conceptuale: de la Cina Domnului la „frângerea pâinii” și în final la euharistie	180
4.4.2.1. „Cina cea de Taină” - origine și dezvoltare	181
4.4.2.2. „Cina cea de Taină” și ritualul iudaic al celebrării pascale	185
4.4.2.3. „Frângerea pâinii” (ἡ κλάσις τοῦ ἁρτοῦ).....	188
4.4.3. Realitatea prefacerii pâinii și a vinului în Trupul și Sângele Mântuitorului Iisus Hristos	197
4.4.4. Prefacerea euharistică în teologia catolică și protestantă.....	208
4.4.5. Învățătura euharistică în viziunea Sfinților Părinți	211
CAPITOLUL V - MARIOLOGIA. TEMEIURI SCRIPTURISTICE	223
5.1. Referințe profetice despre Maica Domnului în Vechiul Testament	225
5.2. Maica Domnului în Noul Testament.....	231
5.3. Maica Domnului în teologia ortodoxă	237
5.3.1. Pururea fecioria Maicii Domnului	238
5.3.2. Născătoare de Dumnezeu (<i>Theotokos</i>).....	238
5.3.3. „Cea plină de har”	239
5.3.4. Mariologia în reflecția teologică patristică	239
5.3.4.1. Sfântul Ignatie Teoforul.....	240
5.3.4.2. Sfântul Justin Martirul și Filosoful	241
5.3.4.3. Clement Alexandrinul.....	243
5.3.4.4. Origen	244
5.3.4.5. Sfântul Atanasie cel Mare.....	246

5.3.4.6. Sfântul Vasile cel Mare.....	248
5.3.4.7. Sfântul Grigorie de Nyssa.....	251
5.3.4.8. Sfântul Grigorie de Nazianz.....	254
5.3.4.9. Sfântul Ioan Gură de Aur.....	256
5.3.4.10. Fericitul Ieronim	259
5.3.4.11. Fericitul Augustin	261
5.4. Mariologia romano-catolică.....	266
5.4.1. Imaculata concepție	267
5.4.2. Ridicarea cu trupul la cer	268
5.4.3. Maica Domnului co-mântuitoare (corredemptrix).....	269
5.5. Critica teologiei protestante față de preacinstirea Maicii Domnului	269
5.5.1. „Maica Domnului este o simplă femeie”	269
5.5.2. "Maica Domnului nu poate să mijlocească pentru oameni, pentru că singurul mijlocitor între Dumnezeu și oameni este Iisus Hristos." (I Timotei 2, 4-6).....	270
5.5.3. „Maica Domnului a avut și alți copii de la Iosif”	271
CONCLUZII	275
BIBLIOGRAFIE	279

Demersurile pe care o asemenea problematică teologică presupun o serie de repere și precizări care să justifice argumentația. Totuși, adoptând chiar din incipit unghiul de vedere autentic scripturistic și ortodox, considerăm că „metoda” folosită nu trebuie să exacerbeze principiile logice și raționale ale minții omenești, oricât de rafinată ar fi aceasta, căci gândul omenesc cel mai genial este cu mult mai prejos decât cel provenit din harul Duhului Sfânt. Prin urmare, a dezbate pe seama bazei scripturistice a unei sau unor confesiuni înseamnă a face apel la învățătura apostolilor și la felul în care ei au primit revelația, anume păzirea poruncilor și dobândirea harului. Aceasta o spune una dintre cele mai actuale și autorizate voci ale ortodoxiei, dar și unul dintre sfinții răsăriteni cei mai contestați de catolicism, după cum considera părintele D. Stăniloae, anume sfântul Grigorie Palama. În disputa cu calabrezul Valaam, reprezentant al catolicismului, sfântul Grigorie susține că: „E de lipsă, deci, ca cei care nu experimentează acestea (cele ale harului n.n) să se supună celor ce pot judeca toate, adică celor duhovnicești; căci omul duhovnicesc toate le judecă, cum spune apostolul. E de lipsă să se supună aceluia ca prin judecata lor să cunoască în lumina adevărată chiar și cele ce-i privesc pe ei înșiși. Dar ei (cei ce se bazează strict pe puterea minții lor n.n) fac tocmai întors, încercând ei înșiși să judece și să îndrepte pe cei ce nu pot fi judecați de nimeni, omul duhovnicesc neputându-se judeca de nimeni, cum zice același apostol. Prin aceasta își pregătesc atât lor, cât și celor ce-i urmează, pieirea. Ei zic: «Nimeni nu poate fi părtaș de desăvârșire și sfințenie, dacă n-a aflat adevărul despre existențe; iar a afla adevărul acesta fără a distinge, fără a te servi de silogism și analiză, e cu neputință». Așadar, deduc ei, cei ce doresc să ajungă la desăvârșire și sfințenie, trebuie să învețe și să-și însușească metodele științei lumești, de-a distinge, de-a face silogisme și analize. Prin aceste argumente se silesc să facă înțelepciunea pieritoare iarăși eficace. Dacă în loc de aceasta ar fi venit cu smerenie să afle adevărul de la cei ce pot judeca toate, ar fi auzit că această opinie a lor e cuget elin, erezie a stoicilor și pitagoreicilor, care declară cunoștința provenită din studiul științelor treapta ultimă a contemplației. Noi însă nu socotim știința dobândită prin raționamente și silogisme, drept adevărata opinie despre lume, ci pe cea care e dovedită prin fapte și viață, care singură nu e numai adevărată, ci și sigură și neschimbată; orice raționament, se spune, e răsturnat de alt raționament; viața însă cine o răstoarnă?”¹.

---

¹ Sf. Grigorie Palama, *Tratatul al treilea din Triada întâi contra lui Varlaam*, apud. D. Stăniloae-*Viața și învățătura sfântului Grigorie Palama*, Edit. Scripta, București, 1993, p. 185.

Am recurs la acest citat mai generos din sfântul Grigorie Palama din mai multe motive. După cum arăta și părintele Sofronie Saharov, „în epoca noastră este nevoie, mai mult decât orice, de învățătura celor trei Părinți: Grigorie Palama, Maxim Mărturisitorul și Simeon Noul Teolog”². Aceasta pentru că „Sfântul Grigorie Palama a trăit într-o vreme crucială, în care existau aceste seminte ale psihologiei și ale psihanalizei, și este foarte important să studiem teologia lui. Isihia ortodoxă este o metodă de vindecare neînșelată, sigură pentru om”.³

Corelând citatele din și despre sfântul Grigorie, se poate deduce că ceea ce combate el la teologul catolic este tocmai accentul pus pe „duhul psihic” care sălășluiește în cap și care are ca produs imaginația. De aici și provine înșelarea, respectiv diversitatea unghiurilor diferite asupra lui Dumnezeu. În imaginație lucrează voia omului care nu este infailibilă, cuvânt instrumentat în Apus de la dogma lui Pius al IX-lea privind baza autorității papale. Dar aceasta nu duce la o altă formă de monofizitism, nu se neagă sau anulează firea umană, respectiv mintea prin aceasta? Nu, pentru că, spune sfântul Maxim Mărturisitorul, „mintea lui Hristos, pe care o primesc Sfinții, după cuvântul: «Iar noi avem mintea lui Hristos», nu vine în noi ca să ne lipsească de puterea noastră mintală, nici ca să întregască mintea noastră, ci ca să lumineze, prin calitatea ei, puterea minții noastre și să o aducă la aceeași lucrare cu a Lui. Căci mintea lui Hristos eu zic că o are cel ce cugetă ca El și prin toate îl cugetă pe El”⁴.

Noi nu negăm ca ortodocșii nicio putere sufletească sau trupească creată de Dumnezeu, ci, în cazul de față, o exaltare orgolioasă a rațiunii în raport cu omul, un *Aufklärung* găunos, un iluminism nefast al minții emancipate suspect în relație cu omul și realitatea. Iubind produsele minții sale, omul nu mai caută să vadă dacă aceste construcții ale „științei mincinoase” de care amintea sfântul Pavel, sunt conforme cu realitatea. E un efort care pare a lua cu asalt pe Dumnezeu într-un delir nu atât gnoseologic, cât mai degrabă narcisist. E o proiecție a unei minți care se căznește sisific să refacă actul de gândire și creație primordial, fără a mai lua în calcul posibilitățile reale ale sale în fața acestui program grandios. Or, pentru ca să cităm din sfântul Simeon Noul Teolog și a împlini astfel triada recomandată de părintele Sofronie, „nu cunoașterea este lumina, ci lumina este cunoașterea”, lumina harului ori a minții luminate de har, și nu lumina naturală a minții. Aceasta e o lumină de gradul al doilea, să zicem așa, pentru că purtăm

---

² Hierotheos Vlachos, *Cunosc un om în Hristos – Părintele Sofronie de la Essex*, Edit. Sofia, București, 2011, p. 309.

³ *Ibidem*, p. 318.

⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul în *Filocalia II, Capete gnostice*, trad. D. Stăniloae, Edit. Harisma, București, 1993, p. 208.

chipul lui Dumnezeu, cel ce este „Părintele luminilor” (Iacov 1.17). Dar comparativ cu Lumina care este El, noi suntem întuneric avizați doar la puterile firii noastre căzute. A te baza pe strălucirea unor intuiții sau pe ineditul unor descoperiri, fără asistența și acordul harului este o cale spre eșec. Acesta e mobilul apariției multor religii, filozofii, erezii, secte, schisme. Vorbind despre religii și filozofii nu vrem să le punem pe toate sub aceeași acoladă a statisticii erorilor umane totale, ci doar să susținem că există un unic adevăr, Adevărul care este Calea adevărată și Viața (In. 14.6). Celelalte adevăruri sau căi derivă de aici și de au ceva veridic de aici provine. E într-un fel aplicabilă judecata lui Clive S. Lewis care susținea că în religie e asemenea ca în aritmetică - „nu există decât un singur răspuns corect la o adunare, și toate celelalte răspunsuri sunt greșite, dar unele dintre răspunsurile greșite sunt mai aproape de adevăr decât altele”⁵.

Nu negăm că există inspirație și în afara creștinismului și ortodoxiei, ba nu contestăm nici prezența harului în afara Bisericii, după cum atestă sutașul a cărui slugă a vindecat-o Hristos Domnul, sau sutașul Corneliu (Fapte cap. 10), căci Duhul „suflă unde voiește”(In. 3. 8), El nu poate fi îngrădit de nicio instituție (fie ea și Biserica, în cel mai înalt grad, divino-umană). Dar totuși plinătatea acestui har se află în Biserică și anume în Biserica Ortodoxă. Aceasta ambiționează și (lucrarea) referatul de față să susțină în stadiu incipient.

Revenind la citatul prim al sfântului Grigorie Palama, ca și la cel al sfântului Maxim Mărturisitorul, pentru a arăta fidelitatea față de învățătura noutestamentară a sfinților părinți, atragem atenția asupra trimiterilor la epistolele pauline de unde se citează. Dar tot așa, după cum se subliniază chiar în argumentația palamită, un cuvânt poate găsi alt cuvânt împotrivă. Astfel de citate abundă în gura multor eretici însoțite de o aritmetică insidioasă care poate induce pe cei naivi în eroare. Se știe că și Mântuitorul în Muntele Carantaniei, în pustiu și pe sprânceana templului a fost ispitit de satana cu versete biblice. Ceea ce trebuie căutat ca dovadă ultimă este efectul acestor aserțiuni, „căci după roadele lor îi veți cunoaște”. Prin urmare viața ce rezulă din ele, Viața cu majusculă, respectiv prezența harului în inimă este proba cea mai înaltă a oricărei argumentații și a derivatelor sale.

A fi în stare de har, a avea abundența harului este calea prin care poți să *vezi* ceea ce în dogme e formulat rațional sau adaptat la limbajul relativ omenesc. Dar aceasta este calea aleșilor, a celor câțiva dintr-un secol peste care Dumnezeu își varsă abundența harului pentru ca tradiția să continue. Ce ne rămâne nouă, celorlalți? Firmiturile ospățului în mai mare sau mai mică

---

⁵ C. S. Lewis, *Creștinismul redus la esențe*, Societatea Misionară Română, 1987, p. 27.

măsură, după cum vrea pronia. Și atunci în baza acestui lucru putem să intrăm pe calea celor dinaintea noastră, a celor mari, pentru că voia lui Dumnezeu „este să nu piară niciunul dintre aceștia mici”(Lc17. 1,2), care sunt mari dacă se văd mici cu adevărat în sinea lor. Experiența apostolilor, a marilor părinți și asceți ai Bisericii, se constituie ca un far călăuzitor pentru toți ce vor veni după ei. A te interesa de marile taine pe care nu se cuvine deocamdată omului să le știe, a dori să ai descoperiri constituie o nebunie și o probă a mândriei care nu rămâne nepedepsită. Dar a cerceta viețile și învățătura sfinților ajută „să fiți gata totdeauna să răspundem oricui va cere socoteală despre nădejdea voastră, dar cu blândețe”(I Petru 3. 15-16). Amendamentul final ridică o altă problemă pentru creștinul de azi și dintotdeauna, anume felul în care trebuie să dea seama de credința lui, fără agresivități, fără disprețuirea celorlalți, ca nu cumva prin aceasta să fie deschisă ecluza patimilor proprii.

În altă ordine de idei, amintim că în primele veacuri apostolii și sfinții părinți interziceau oamenilor să citească surse eretice. Unele îndreptare de spovedanie susțin și azi ca un păcat o astfel de lectură. Dar aceasta pentru că nu existau pe atunci posibilități majore de informare și în primul rând pentru slaba credință a unora. Acest ultim lucru face și azi actual acest articol de spovedanie. Importante sunt așadar duhul în care citești acele cărți și adeziunea sau respingerea lor.

În concluzie, aceste premise de la care trebuie să plece orice încercare de a dezbate asupra acurateței propriiei credințe, respectiv cea ortodoxă, pleacă de la ajutorul lui Dumnezeu și călăuzirea Duhului Sfânt recurgând prin aceasta la rugăciune, în primul rând, și la sursele corecte prin care vedem „ca nu cumva să alergăm sau să fi alergat în zadar”(Gal.2.2).

În Vechiul Testament cuvântul „credință” (**πίστις**) este găsit de 18 ori.⁶ De 12 ori este folosit în sensul de a încălca credința sau a comite păcat (de ex. *Levitic* 5,15; *Deuteronom* 32,51) sau de a acționa de bună credință (*Judecători* 9,15 ș.urm.), iar alte șase pasaje vorbesc despre încredere. Totuși, apariția rară a cuvântului nu trebuie să ne facă să tragem concluzia că credința nu este importantă în Vechiul Testament, deoarece ideea apare frecvent, chiar dacă termenul în sine este întâlnit rar. De obicei ideea este exprimată de verbe cum sunt „a crede”, „a se încrede” sau „a spera” („a nădăjdui”) - iar acești termeni abundă.⁷

---

⁶ *A Greek-English Lexicon of the Septuagint (Twelve Prophets)*, T. Muraoka (ed.), Peeters, Louvain, 1993, p. 148; *A Patristic Greek Lexicon*, G. W. H. Lampe (ed.), Oxford at the Clarendon Press, 1961, p. 241.

⁷ *Dicționar Biblic*, J. D. Douglas (Ed.), traducere de Liviu Pop, John Tipei, Societatea Misionară Română Editura „Cartea Creștină”, Oradea, 1995, p. 203.

Am putea începe cu un pasaj cum este *Psalmul* 26,1, „Fă-mi dreptate, Doamne, căci umblu în nevinovăție, și mă încred în Domnul fără șovăire”. Se spune adesea că Vechiul Testament le pretinde oamenilor să fie mântuiți pe baza faptelor lor, dar acest pasaj pune problema în perspectiva corectă. Este adevărat că psalmistul face apel la integritatea („nevinovăția”) sa, dar aceasta nu înseamnă că își pune încrederea în sine sau în faptele sale. Încrederea lui este în Dumnezeu, iar „integritatea” lui este o dovadă a acelei încrederi. Vechiul Testament este o carte lungă și adevărurile despre mântuire sunt enunțate în moduri diferite. Scriitorii nu fac întotdeauna distincțiile pe care le-am dori noi, care avem Noul Testament în mâinile noastre. Dar o examinare atentă va arăta că în Vechiul Testament, la fel ca și în Noul Testament, dorința fundamentală este de a avea o atitudine corectă față de Dumnezeu, adică, de a avea credință. Cf. *Psalmul* 37,3 ș.ur., „Încrede-te în Domnul și fă binele, locuiește în țară și umblă în credincioșie. Domnul să-ți fie desfătarea și El îți va da tot ce-ti dorește inima, încredințează-ți soarta în mâna Domnului, încrede-te în El și El va lucra”. Nu încape nici o îndoială că psalmistul urmărește o viață neprihănită. De asemenea, nu încape îndoială că el promovează o atitudine. El îi îndeamnă pe oameni să-și pună încrederea în Domnul, care este doar un alt mod de a le spune să trăiască prin credință. Uneori oamenii sunt îndemnați să-și pună încrederea în Cuvântul lui Dumnezeu (*Psalmul* 119,42), dar de obicei lucrul căutat este credința în Dumnezeu. „Încrede-te în Domnul din toată inima în și nu te bizui pe înțelepciunea ta” (*Proverbe* 3,5).

Ultima parte a acestui verset avertizează cu privire la a-ți pune încrederea în puterile proprii - o idee întâlnită frecvent. „Cine se încrede în inima lui este un nebun” (*Proverbe* 28,26). Omul nu trebuie să se încreadă în îndreptățirea (neprihănirea) lui (*Ezechiel* 33,13). Efraim este muștrat, „Te-ai încrezut în carele tale de luptă, în numărul oamenilor tăi viteji” (*Osea* 10,13). Încrederea în idoli este condamnată adesea (*Isaia* 42,17). Ieremia avertizează împotriva încrederii în tot ce este omenesc. „Blestemat sa fie omul care se încrede în om, care se sprijinește pe un muritor și își abate inima de la Domnul” (*Ieremia* 17,5). Lista lucrurilor în care să nu-și pună oamenii încrederea poate fi extinsă și este și mai impresionantă alături de pasaje mai lungi care îndeamnă la încredere în Domnul. Este dar că oamenii din Vechiul Testament au considerat că Domnul este singurul obiect demn al credinței. Ei nu și-au pus încrederea în ceea ce făceau ei, în ceea ce făceau alți oameni, sau în ceea ce făceau zeii. Încrederea lor a fost numai în Domnul. Lucrul acesta este exprimat uneori în limbaj pitoresc. Astfel, El este „stânca mea, cetățuia mea,

izbăvitorul meu! Dumnezeu, Tu ești stâncă mea, în care mă ascund, scutul meu, tăria care mă scapă și întăritura mea” (Psalmul 18,2). Credința poate fi pusă cu încredere într-un asemenea Dumnezeu.⁸

Trebuie să menționăm în special cazul lui Avraam. Întreaga lui viață dă dovadă de un spirit de încredere, de o credință profundă. Despre el se spune că „a crezut pe Domnul și Domnul i-a socotit lucrul acesta ca neprihănire” (Geneza 15,6). Textul este citat de scriitorii Noul Testament și adevărul fundamental pe care-l exprimă este dezvoltat mai pe larg.

Credința ocupă în *Noul Testament* un loc foarte proeminent. Substantivul gr. *pistis* și verbul *pisteuo* apar de peste 240 de ori, iar adjectivul *pistos* este găsit de 67 de ori.⁹ Acest accent pus pe credință trebuie privit pe fundalul lucrării de mântuire făcută de Dumnezeu în Hristos. Ideea centrală a *Noul Testament* este că Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său ca să fie Mântuitorul lumii. Hristos a realizat mântuirea oamenilor prin moartea Lui ispășitoare pe crucea de la Calvar. Credința este o atitudine prin care omul abandonează încrederea în propriile sale eforturi de a obține mântuirea - fie că acestea sunt fapte pioase, bunătate etică sau orice altceva. Credința este o atitudine de încredere completă în Hristos, o bazare numai pe El pentru toate aspectele mântuirii. Când temnicerul din Filipi a pus întrebarea, „Domnilor, ce trebuie să fac ca să fiu mântuit?”, Pavel și Sila au răspuns fără ezitare, „Crede în Domnul Iisus și vei fi mântuit” (Faptele Apostolilor 16,30 ș.urm.). „Oricine crede în El” nu piere, ci are viață veșnică (Ioan 3,16). Credința este o modalitate prin care oamenii primesc mântuirea.

Verbul *pisteuo* este urmat adeseori de conjuncția „că”, arătând că credința se ocupă de fapte, deși este mai mult decât atât. Iacov ne spune că și demonii cred că „Dumnezeu este unul”,

---

⁸ Pentru valențele credinței în Vechiul Testament, vezi: *Dictionary of the Old Testament. Wisdom, Poetry, and Writings*, Tremper Longman III and Peter Enns (Eds.), Inter-Varsity, 2008, pp. 143-146; *Dictionnaire encyclopedique de la Bible*, ed. Pierre-Maurice Bogaert, Brepols, 1987, pp. 107-108; *Encyclopedia Judaica*, Fred Skolnik (Ed.), vol. XVII, Macmillan, USA, 2007, p. 67; Geoffrey Wigoder coordonator, *Enciclopedia Iudaismului*, Editura Hasefer, București, 2006, p. 72; H. F. W. Gesenius, *Gesenius Hebrew Grammar*, E. Kautzsch (ed.), Clarendon Press, London, 1910, pp. 122-123; James Swanson, *Dictionary of Biblical Languages With Semantic Domains: Hebrew (Old Testament)*, Logos Research Systems, Oak Harbor, 1997; *Theological Dictionary of the Old Testament*, Edited by G. Johannes Botterweck, Helmer Ringgren and Heinz-Josef Fabry, vol. XI, Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 2003; *Theological Dictionary of the Old Testament*, Edited by G. Johannes Botterweck and Helmer Ringgren, vol. V, 1986; William Gesenius, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament (Including the Biblical Chaldee)*, translated by Edward Robinson, D.D., Published by Crocker and Brewster, 1844, pp. 76.79; Warren Baker, *The Complete Word Study Dictionary: Old Testament*, AMG Publishers, Chattanooga, 2003, pp. 205-208.

⁹ *Vocabulaire Biblique*, publie sous la direction de Jean-Jacques von Allmen, Delachaux & Niestle S.A., Neuchatel, Paris, 1956, p. 178.

dar această „credință” nu le folosește la nimic (Iacov 2,19).¹⁰ Verbul *pisteuo* poate fi urmat de un dativ simplu, când înțelesul este acela de a da crezare, de a accepta ca adevărat un lucru spus de cineva. Astfel, Iisus le amintește iudeilor că „Ioan a venit... umblând în calea neprihănirii, și nu l-ați crezut” (Matei 21,32). Aici nu este vorba de credință în sensul de încredere. Iudeii nu au crezut ceea ce a spus Ioan. Același lucru poate fi spus și cu privire la Iisus în Ioan 8,45, „nu Mă credeți”, sau în versetul următor, „Dacă spun adevărul, pentru ce nu Mă credeți?” Nu trebuie să uităm că există un conținut intelectual al credinței. În consecință, acest mod de exprimare este folosit uneori cu referire la credința mântuitoare, cum este cazul în Ioan 5,24, „Cine ascultă cuvintele Mele și crede în Cel ce M-a trimis, are viața veșnică”. Bineînțeles că omul care crede cu adevărat în Dumnezeu va acționa pe baza acelei credințe. Cu alte cuvinte, convingerea sinceră că ceea ce a revelat Dumnezeu este adevărat va produce adevărata credință.¹¹

Construcția gramaticală caracteristică pentru credința mântuitoare este aceea în care verbul *pisteuo* este urmat de prepoziția *eis*. Sensul literal este de a crede „în” El denotă o credință care - am putea spune - îl scoate pe om din sine și-l pune în Hristos (cf. expresiei din *Noul Testament* folosită frecvent cu referire la creștini, a fi „în Hristos”). Această experiență poate fi descrisă cu termenul „unirea cu Hristos prin credință”. Ea nu denotă doar un simplu crez care înseamnă asentiment intelectual, ci o credință prin care credinciosul se agață de Mântuitorul] său cu toată inima sa. Omul care crede în sensul acesta rămâne în Hristos și Hristos rămâne în el (Ioan 15,4). Credința nu înseamnă doar să accepți că anumite lucruri sunt adevărate, ci înseamnă să te încrezi într-o Persoană, și Persoana aceea este Hristos.¹²

Uneori verbul *pisteuo* este urmat de *epi*, „pe”. Credința are o bază fermă. Această construcție gramaticală o întâlnim în *Faptele Apostolilor* 9,42 unde, atunci când s-a aflat despre învierea Tabitei, „mulți au crezut în Domnul”. Oamenii au văzut ce poate face Hristos și și-au pus credința „pe” El. Uneori credința se bazează pe Tatăl, cum este cazul când Pavel vorbește despre a crede „în Cel ce a înviat pe Hristos din morți” (Romani 4,24).¹³

Un aspect foarte caracteristic în *Noul Testament* este sensul absolut în care este folosit verbul. Când Iisus a rămas la samariteni, mulți dintre ei „au crezut în El din pricina cuvintelor Lui” (Ioan 4,41). Nu este nevoie să adauge ce au crezut sau în cine au crezut. Credința este atât

---

¹⁰ G. Kittel și G. Friedrich (ed.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, 1974, p. 89.

¹¹ *Ibidem*, p. 90.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 91.

de centrală pentru creștinism încât putem vorbi despre „a crede” fără să mai fie necesare clarificări ulterioare. Creștinii sunt pur și simplu „credincioși”. Acest înțeles al cuvântului este întâlnit pretutindeni în *Noul Testament* și nu este limitat la un anumit scriitor. Putem trage concluzia justificată că credința este fundamentală.¹⁴

Timpurile verbului *pisteuo* sunt de asemenea instructive. Timpul aorist indică un act unic din trecut și arată caracterul determinant al credinței. Când un om ajunge să creadă, el se predă pe sine în mod decisiv lui Hristos. Timpul prezent comunică ideea de continuitate. Credința nu este o fază trecătoare. Este o atitudine continuă. Timpul perfect combină ambele idei. Vorbește despre o credință care continuă un act de credință din trecut. Omul care crede intră într-o stare permanentă. Poate că ar trebui să remarcăm aici că substantivul „credință” are uneori articolul hotărât, „credința”, adică, totalitatea învățăturilor creștine - în acest sens este folosit cuvântul când Pavel le vorbește colosenilor despre „a fi întăriți în credință”, și adaugă, „după învățăturile care v-au fost date” (Coloseni 2,7).

În evangheliile Sinoptice credința este asociată deseori cu vindecarea, cum este cazul când Iisus i-a spus femeii care s-a atins de veșmântul Lui în mulțime, „Îndrăznește, fiică; credința ta te-a tămăduit” (Matei 9,22). Dar aceste evanghelii se ocupă de credință și într-un sens mai larg. Marcu, de exemplu, redă cuvintele Domnului Iisus, „Toate lucrurile sunt cu putință celui ce crede” (Marcu 9,23). De asemenea, Domnul vorbește despre rezultatele mari ale unei credințe „cât un grăunte de muștar” (Matei 17,20; Luca 17,6). Este clar că Domnul nostru le-a cerut oamenilor să aibă credință în El. Cerința creștină caracteristică de a avea credință în Hristos se bazează în ultimă instanță pe cerința lui Hristos Însuși.¹⁵

În Evanghelia a Patra credința ocupă un loc proeminent și verbul *pisteuo* este întâlnit de 98 de ori. Este curios faptul că substantivul *pistis*, „credință”, nu este folosit niciodată. Poate că lucrul acesta se datorează folosirii termenului în cercuri cu învățături de tip gnostic. Există indicii

---

¹⁴ Pentru această semnificație noutestamentară a credinței, vezi: *A Patristic Greek Lexicon*, G. W. H. Lampe (ed.), Oxford at the Clarendon Press, 1961, p. 78; *Dictionar Biblic*, traducere din limba franceza de Constantin Moisa, vol. 1, Editura Stephanus, Bucuresti 1996, pp. 78-79; *Dictionary of the Later New Testament & Its Developments*, Ralph P. Martin and Peters H. Davids (Eds.), InterVarsity Press, Downers Grove, 1997, pp. 114-115; *Eerdmans Dictionary of the Bible*, David Noel Freedman (Ed.), William B. Eerdmans Publishing Company, Cambridge, 2000, pp. 350-353; George Arthur Buttrick, *The interpreter's dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*, Abingdon Press, Nashville, 1962, p. 189; *Harper Collins Bible Dictionary, Revised Edition*, Paul J. Achtemeier (Ed.), Harper San Francisco, New York, 1996, pp. 233-234; *The Anchor Bible Dictionary*, Volume 2, D-G, David Noel Freedman (Ed.), Doubleday, 1992, pp. 237-239; *The Oxford Guide to Ideas and Issues of the Bible*, ed. Bruce M. Metzger and Michael D. Coogan, Oxford University Press, 2001, pp. 177-179.

¹⁵ J. G. Machen, *What is Faith?*, 1925, p. 34.

că Ioan a avut în vedere asemenea oponenți și poate că a vrut să evite folosirea termenului pe care ei îl îndrăgeau foarte mult. Sau poate că el a preferat sensul mai dinamic pe care-l comunică verbul.¹⁶

Oricare ar fi motivul său, el folosește verbul *pisteuo* mai mult decât oricare alt scriitor al *Noul Testament*, de fapt, de trei ori mai frecvent decât primii trei evangheliști luați împreună. Construcția gramaticală caracteristică este cea cu prepoziția *eis*, „a crede în”, „a crede pe”. Lucrul important este legătura dintre credincios și Hristos. În consecință, Ioan vorbește frecvent despre a crede în El sau a crede „în Numele” lui Hristos (de ex. Ioan 3,18). Pentru oamenii din antichitate, „numele” era o modalitate de a rezuma întreaga personalitate. Numele reprezenta tot ce era omul respectiv. Prin urmare, a crede în Numele lui Hristos înseamnă a crede tot ce este El în esența Sa. Versetul din Ioan 3,18 mai spune, „Oricine crede în El, nu este judecat; dar cine nu crede în El, a și fost judecat”. Un aspect caracteristic al învățăturii lui Ioan este că problemele eterne sunt decise aici și acum. Credința nu le dă oamenilor siguranța vieții veșnice la un moment nedefinit din viitor. Ea le dă viața veșnică aici și acum. Cine crede în Fiul „are” viața veșnică (3,36; cf. 5,24, etc.).¹⁷

În *Faptele Apostolilor*, care prezintă înaintarea misionară viguroasă, nu este surprinzător că expresia caracteristică folosește timpul aorist, pentru a indica actul deciziei. Luca descrie numeroase ocazii în care oamenii au ajuns să creadă în Hristos. Sunt întâlnite și alte construcții gramaticale care menționează atât starea continuă cât și rezultatele permanente ale credinței. Dar lucrul caracteristic este decizia.¹⁸

Pentru Pavel, credința este atitudinea creștină tipică. El nu are aceeași antipatie ca și Ioan față de substantiv, ci îl folosește de două ori mai frecvent decât verbul. Termenul apare în legătură cu câteva dintre ideile sale dominante. Astfel, în Romani 1,16 el vorbește despre Evanghelie ca fiind „puterea lui Dumnezeu pentru mântuirea fiecăruia care are credință”. Pentru Pavel este extrem de important faptul că creștinismul este mult mai mult decât un sistem de sfaturi bune. Nu numai că le spune oamenilor ce trebuie să facă, ci le dă și puterea să facă acele lucruri. Pavel prezintă în repetate rânduri contrastul dintre cuvinte și putere, punând întotdeauna accentul pe faptul că puterea Duhului Sfânt al lui Dumnezeu este văzută în viețile creștinilor.

---

¹⁶ O. Becker, „Faith”, în O. Michel, C. Brown (ed.), *The New International Dictionary of New Testament Theology*, vol. 1, 1975, p. 588.

¹⁷ *Ibidem*, p. 600.

¹⁸ D. M. Baillie, *Faith in God*, 1964, p. 56.

Această putere devine accesibilă omului numai atunci când crede. Nu există nici un înlocuitor pentru credință.¹⁹

O mare parte a scrierilor controversate ale lui Pavel se leagă de disputa cu iudaizatorii. Acești oameni insistau asupra faptului că pentru creștini nu este suficient să fie botezați. Ei trebuie să fie și tăiați împrejur (circumciși) și, în felul acesta, admiși în iudaism, cu obligația de a respecta toată legea lui Moise. Ei au făcut din respectarea legii o condiție preliminară necesară mântuirii, cel puțin pentru mântuirea înțeleasă în sensul cel mai deplin al cuvântului. Pavel nu a vrut să accepte așa ceva. El a insistat asupra faptului că oamenii nu pot face nimic, absolut nimic, pentru a dobândi mântuirea. Tot ce este necesar a fost făcut de Hristos și nici un om nu poate adăuga ceva la perfecțiunea lucrării terminate a lui Hristos. Așa se face că Pavel insistă că oamenii sunt justificați „prin credință” (Romani 5,1). Doctrina *justificării prin credință stă la baza mesajului lui Pavel. Fie că folosește această terminologie, fie că nu o folosește, el comunică întotdeauna această idee. El combate viguros orice idee despre puterea de justificare a faptelor bune. „Omul nu este socotit neprihănit justificat prin faptele legii, ci numai prin credința în Iisus Hristos”, le scrie el galatenilor, și continuă, „am crezut și noi în Hristos Iisus, ca să fim socotiți neprihăniți, justificați, prin credința în Hristos, iar nu prin faptele legii”. Apoi adaugă apăsător, „Nimeni nu va fi socotit neprihănit justificat, prin faptele legii” (Galateni 2,16). Pentru Pavel este limpede că credința înseamnă abandonarea oricărei încrederi în capacitatea omului de a merita mântuirea. Credința este o acceptare încrezătoare a darului lui Dumnezeu în Hristos, o bizuire pe Hristos, și numai pe Hristos, pentru tot ce înseamnă mântuirea. O altă caracteristică remarcabilă a teologiei lui Pavel este locul foarte important pe care îl acordă lucrării Duhului Sfânt. El crede că Duhul Sfânt locuiește în toți creștinii (Romani 8,9,14) și el leagă și acest fapt de credință. Astfel, el le scrie efesenilor cu privire la Hristos, „Și voi... ați crezut în El, și ați fost pecetluiți cu Duhul Sfânt, care fusese făgăduit, și care este o arvună a moștenirii noastre” (Efeseni 1,13-14). Pecetluirea reprezenta semnul de proprietate, o metaforă ușor de înțeles într-o vreme când mulți oameni nu știau citi. Duhul Sfânt care locuiește în credincioși este semnul de proprietate a lui Dumnezeu și acest semn este pus pe oameni numai atunci când cred. Apostolul continuă și vorbește despre Duhul Sfânt ca „arvuna (gr. *arrabo*), garantul moștenirii noastre”, Pavel folosește aici un cuvânt care în secolul 1 însemna „arvună” sau „avans”, adică, o sumă care constituia o parte a prețului total și care, în același timp, era o garanție că va fi plătit și

---

¹⁹ J. Hick, *Faith and Knowledge*, 1966, p. 110.

restul. Astfel când un om crede, el primește Duhul Sfânt ca parte a vieții din veacul viitor și ca o asigurare că va primi și restul în mod neîndoielnic.²⁰

Scriitorul Epistolei către Evrei observă că credința a fost întotdeauna o caracteristică a poporului lui Dumnezeu. În galeria de oameni mari ai credinței din Evrei 11 el trece în revistă pe cei mai demni oameni din trecut, arătând cum fiecare dintre ei ilustrează următoarea temă importantă „fără de credință este cu neputință să-l fim plăcuți lui Dumnezeu” (Evrei 11,6). El este interesat în mod special de opoziția dintre credință și vedere. Credința este „o încredere neclintită în lucrurile nădăjduite, o puternică încredințare despre lucrurile care nu se văd” (sau, „asigurarea lucrurilor nădăjduite, convingerea despre lucrurile care nu sunt văzute”) (Evrei 11,1). El accentuează ideea că oamenii care nu au avut nici o dovadă exterioară care să-i sprijine, s-au ținut totuși cu tărie de promisiunile lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, ei au umblat prin credință, nu prin vedere.²¹

Dintre ceilalți scriitori ai *Noul Testament* trebuie să-l remarcăm pe Iacov, deoarece s-a susținut adesea că în privința aceasta el ar fi în opoziție cu Pavel. În timp ce Pavel insistă că omul este justificat prin credință și nu prin fapte, Iacov susține că „omul este socotit neprihănit (justificat) prin fapte, și nu numai prin credință” (Iacov 2,24).²² Contrazicerea, însă, este doar aparentă. „Credința” căreia i se opune Iacov nu este încrederea personală totală într-un Mântuitor viu, despre care vorbește Pavel. Este credința pe care o descrie Iacov însuși, „Tu crezi că Dumnezeu este unul, și bine faci; dar și dracii cred... și se înfioară” (Iacov 2,19). El are în vedere acceptarea intelectuală a anumitor adevăruri, o acceptare care nu este întărită de o viață trăită în conformitate cu acele adevăruri (Iacov 2,15 ș.urm.). Iacov nu se opune nicidecum credinței, în sensul deplin al cuvântului, deoarece el se referă la ea peste tot în scrierea sa. Chiar la începutul Epistolei sale el vorbește în mod natural despre „încercarea credinței voastre” (Iacov 1,3) și îi îndeamnă pe cititori, „Să nu țineți credința Domnului nostru Iisus Hristos, Domnul slavei, căutând la fața omului” (Iacov 2,1). El critică o credință greșită, dar presupune că toți vor recunoaște necesitatea unei credințe adevărate. În afară de aceasta, Iacov nu înțelege prin „fapte” același lucru pe care-l înțelege Pavel. Pavel se gândește la ascultarea de poruncile legii ca un sistem prin care omul poate merita mântuirea.²³ Pentru Iacov legea este „legea slobozeniei

---

²⁰ *Ibidem*, p. 111.

²¹ D. M. Baillie, *Faith in God*, 1964, p. 78.

²² G. C. Berkouwer, *Faith and Justification*, 1954, p. 34.

²³ *Ibidem*.

(libertății)” (Iacov 2,12). „Lucrările” despre care vorbește Iacov seamănă foarte mult cu „roadă Duhului” despre care vorbește Pavel. Sunt acțiunile calde, ale dragostei izvorâte dintr-o atitudine adecvată față de Dumnezeu. Ele sunt roadele credinței. Iacov obiectează la adresa pretențiilor de credință acolo unde nu sunt fapte care să o ateste.²⁴

Credința este în mod clar una dintre cele mai importante concepte din tot *Noul Testament*. Este cerută pretutindeni și se insistă asupra importanței ei. Credința înseamnă abandonarea oricărei încrederi în resursele proprii ale omului. Credința înseamnă a te supune fără rezerve milei lui Dumnezeu. Credința înseamnă să revendici promisiunile lui Dumnezeu în Hristos, să te bazezi în întregime pe lucrarea de mântuire terminată de Hristos și să primești puterea zilnică din puterea Duhului Sfânt al lui Dumnezeu care locuiește în credincios. Credința implică încredere totală în Dumnezeu și ascultare deplină de Dumnezeu.²⁵

Ortodoxia în esența ei este adevăratul creștinism. Creștinismul că cea mă desăvârșită religie, ca “religie a religiilor”, exprese folosită de Alexander Schmemman se exprimă în Ortodoxie, iar protestantismul și catolicismul prin dezvoltarea și inovația lor doctrinara ce a luat amploare în decursul timpului s-au separat de trunchiul adevăratei credințe drepte, s-au înstrăinat de autenticitatea credinței și s-au izolat în păreri personale care au distrus și alterat adeziunea și percepția învățăturii Bisericii creștine.²⁶ În această direcție Biserica Ortodoxă este unică fidelă păstrătoare a adevărului revelat. În multe puncte doctrinare ce disting protestantismul de ortodoxism este și învățătura despre mântuirea subiectivă, pe care trebuie să o realizeze fiecare credincios ca scop ultim și unic al existenței sale.

În concepția protestantă în ceea ce privește realizarea eshatologică a omului contează numai credință, iar faptele bune sunt nule, excluse și nu au nici o eficiență în actul mântuirii, de unde rezultă absurditatea și pasivitatea față de aplicarea lor în viața creștină.²⁷ Învățătura categorică a protestantismului este că omul se îndreptează numai prin credință (sola fidei), faptele sunt excluse, credința devenind centrul absolute de greutate în jurul căruia gravitează viața oricărui creștin. Omul este justificat prin credință exclusiv²⁸, iar acest punct de vedere da prilejul la un comentariu și la o critică severă din partea ortodocșilor.

---

²⁴ *Ibidem*, p. 35.

²⁵ *Ibidem*, p. 41.

²⁶ Christos Yannaras, *Ortodoxie și Occident*, EDITURA Bizantina, București, 1995, p. 25

²⁷ Pr. Prof. Dumitru Staniloae, *Doctrina luterană despre justificare și cuvânt și câteva reflexii ortodoxe*, în *Ortodoxia*, nr. 4, anul XXXV, 1983, p. 497

²⁸ *ibidem*, p. 500

Martin Luther și Jean Calvin în esență sunt reformatorii pe care se fundamentează teologia protestantă. Rolul decisiv în formularea teologiei lui Luther a fost jucat de către Apostolul Pavel și de teologia augustiniana. Realizând exegeza pasajului Romani 1, 16-17, Luther a concluzionat că îndreptățirea este un dar al lui Dumnezeu ce poate fi însușit doar prin credință: “ Zi și noapte , am cugetat până ce am putut să văd legătura dintre dreptatea lui Dumnezeuși afirmația că cel neprihănit va trăi prin credință. Atunci am înțeles că dreptatea lui Dumnezeu este acea neprihănire pe care, prin harul și prin mila Sa, Dumnezeu ne justifica (îndreptățește) prin credință. Atunci am simțit că m-am născut din nou și că tocmai am trecut prin ușile deschise ale paradisiului.”²⁹ Iar în continuare Luther afirma: “ Și aceasta este încrederea pe care creștinii o au, și adevărata bucurie a conștiinței lor, și anume că prin credință păcatele noastre nu ne mai aparțin ci au fost puse pe seama lui Hristos, asupra Căruia Dumnezeu a pus toate păcatele noastre. Astfel, El a luat asupra Sa păcatele...neprihănirea lui Hristos devenind a noastră...cu mantia neprihănirii Sale El acoperindu-ne și pe noi...”³⁰

Mai înainte ca Luther să inițieze Reforma Protestantă, îndreptățirea sau justificarea legală prin care un păcătos este declarat neprihănit din punctul de vedere al legii, a fost în cel mai bun caz un izvor subteran de soteriologie creștină. În ce-l privește pe Luther situația s-a schimbat dramatic. Cu toate acestea , așa cum remarca Peter Toon , “Luther nu a folosit nici un fel de termeni legali în explicarea acestei socotiri pe seama lui Hristos a păcatelor noastre și nici a neprihănirii declarate din afară, de Dumnezeu. Această noutate va apărea mai târziu și îi va fi atribuită lui de către alții.”³¹ Philipp Melanchton , marele teolog sistematic al lui Luther este de fapt cel ce a introdus această terminologie legală în descrierea justificării creștinilor. dar , fără îndoială, cea mai importantă formulare a teologiei reformate este cea realizată de Jean Calvin. Influențat major de Fericitul Augustin, Calvin a susținut că el nu face decât să reproducă “învățăturile clare și necompromise ale acestui om sfânt”, cum de altfel îl numește și Biserica Apuseană, spre deosebire de Biserica Ortodoxă care dintr-o rezervă vis-à-vis de anumite învățături îi acordă calitatea de “Fericit”.

Sistemul teologic al lui Calvin începe așa cum a făcut-o și cel al lui Augustin, cu starea actuală de completă descompunere (ruină) morală a omului. În propriile sale cuvinte , “ chiar

---

²⁹ *ibidem*, p. 501

³⁰ *ibidem*, p. 502

³¹ N. Chitescu, Isidor Teodoran, I. Petreuta, *Teologia Dogmatica si simbolica*, volumul II, Editura Renasterea , Cluj-Napoca, 2005, p. 131

dacă recunoaștem că imaginea lui Dumnezeu nu a fost total anihilată și distrusă în om, totuși aceasta a fost atât de denaturată (stricată), încât ceea ce a mai rămas reprezintă o oribilă caricatură.”³² Această opinie pesimistă calviniană este practic baza pe care teologul își structurează elaborarea sa teologică și care impune concepția predestinării. Calvin a susținut că “predestinarea este acea hotărâre din veșnicie a lui Dumnezeu pe care a luat-o în El Însuși privitor la ceea ce El vrea să se petreacă cu fiecare individ uman.” Pe deasupra, “deși cei aleși primesc prin credință harul înfierii, alegerea lor nu depinde de credință, ci este anterioară în timp și în ordine”. Pentru Calvin, justificarea “constă în înlăturarea păcatelor și atribuirea neprihănirii lui Hristos”. El nu privește îndreptățirea ca fiind o infuzie de har. Astfel el spune că “omul este nu este socotit neprihănit prin justificarea sa, ci este acceptat ca fiind neprihănit, nu datorită propriei sale neprihăniri, ci datorită neprihănirii lui Hristos ce se găsește în afara lui.”

Teologia protestantă este imprecisă și înstrăinată de duhul și precizia veritabilei teologii ortodoxe. Această analiză teologică redusă exclusivist numai la Sfânta Scriptură, fără abordarea patristică și certificată de precizările Sfinților Părinți care nu au făcut ideologie teologică, ci au experimentat-o în spațiul eclezial al Bisericii, este eronată. Protestanții contestă necesitatea faptelor bune pentru mântuire pe baza câtorva locuri din epistolele Sfântului Apostol Pavel despre mântuirea prin credință fără faptele legii (Romani 3, 20, 28, 30; 2, 4-6, Gălăteni 2,16; Efeseni 2,8). Aceasta contestare a faptelor e solidară, așa cum se pronunță și părintele Dumitru Stăniloae, cu învățătura lor despre justificare, că achitare juridică a celor ce cred, de vină pentru păcate, fără desființarea păcatelor și fără sădirea în ei a unei noi vieți în Hristos. Făcând o analiză uniliterară a acestor texte scripturistice, protestanții au ajuns la opinia uniliterară devenită învățătura conform căreia în actul mântuirii nu contează decât credința.³³ Însă Sfântul Apostol Pavel înțelege “dreptatea”, de care se împărtășește omul în Hristos, că o viață nouă, manifestată în fapte bune care îl pot duce pe om la statura spirituală a lui Iisus Hristos, bărbatul desăvârșit. În toate locurile din epistolele Pauline despre viața cea nouă în Hristos, în continuă creștere, este implicată aprecierea faptelor bune.³⁴

Ce este credința în concepția protestantă? Ea nu este simplă cunoaștere despre Dumnezeu, nici acceptarea cu încredere a cuvintelor cuiva, în cazul creștinului a învățăturilor revelate de Dumnezeu, în sensul locului de la Evrei 11,1. Ea nu este nici credința că siguranța

---

³² *ibidem*, p. 134

³³ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, volumul II, EIBMBOR, București, 2003, p. 355

³⁴ *idem*, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, în „Ortodoxia”, an VI, 1954, nr. 4, p. 523

neclintită de care Mântuitorul Iisus Hristos spune că muta munții, sau pe care o are Iair sau femeia cu curgerea sângelui și care le-a adus împlinirea dorinței lor din partea lui Iisus Hristos.³⁵ Credință mântuitoare sau justificatoare este încrederea necondiționată a unui om în meritele lui Hristos și în justificarea lui prin ele. După Luther , cel ce are această credință zice: Dumnezeu îmi este mie Dumnezeu, îmi vorbește mie, îmi iartă mie păcatele. Credința în sens larg se întinde la toate învățăturile dogmatice; credința justificatoare , dimpotrivă are un sens restrâns și înseamnă convingerea tare și fermă că Dumnezeu privește la meritele lui Hristos că la o jertfă îndestulătoare pentru a se milostivi nu numai de păcatele oamenilor îndeobște, ci anume de păcatele mele. Prin această credință omul crede că Hristos a murit pentru el și drept urmare este justificat în chip gratuit, prin grația lui Dumnezeu.³⁶

Concepția despre o astfel de credință , care nu este o putere transformatoare, ci este mijlocul unei justificări care lasă păcatul original neșters în omul justificat, trebuia să aibă drept concluzie învățătura că nici un astfel de om nu poate săvârși fapte curate , plăcute lui Dumnezeu. Luther afirma de fapt că orice faptă a credinciosului este în sine un păcat de moarte , dar i se iartă de dragul credinței.³⁷ Calvin este însă ceva mai moderat ,contestând faptelor bune doar puritatea deplină.. După Luther , omul justificat este pe de o parte un rob al păcatului, pe de altă parte un rob al lui Dumnezeu. Drept urmare , el este în parte drept și în parte păcătos.; în parte trăiește după trup, după voia sa, în parte după duh (prin puterea Duhului Sfânt). Astfel , orice faptă bună a omului este atât sfântă , cât și păcătoasă, întrucât în credincios coexista o simțire sfântă și una păcătoasă. Omul nu se poate ridica peste acest dualism, Duhul lui Hristos nu are atâta putere să-l curețe deplin, ca să poată avea o iubire curată și fapte curate.

Considerându-le că impure , reformatorii nu au mai recunoscut faptele ca condiție pentru justificare, pentru înaintarea și persistarea în ea. Dar , pe de o parte nemulțumirea pe care au trezit-o , pe de altă parte înrăurirea stricăcioasă pe care au avut-o aceste idei, i-a determinat pe reformatori să revină asupra lor, afirmând valoarea faptelor, dar fără să retracteze învățătura despre justificarea numai prin credință.³⁸ Și acest fapt a generat într-o învățătură imprecisă, neunitară ,fără valoare concretă și aplicabilă pentru creștin. Confuzia aceasta a dus ca în anumite locuri Luther să recunoască necesitatea faptelor bune, iar în alte locuri să le nege necesitatea.

---

³⁵ idem, *Doctrina luterană...*, p. 498

³⁶ *ibidem*, p. 498

³⁷ *ibidem*, p. 499

³⁸ idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, p. 357

Imprecizia aceasta și lipsa de unitate a învățăturii protestante se explică pe de o parte din pornirea inițială a reformatorilor împotriva catolicismului, care exalta meritul faptelor omenești în așa măsură încât micșora valoarea jertfei lui Hristos, pe de alta din trebuință ulterioară de a modera pornirea inițială împotriva faptelor, în fața indiferentismului și antinomismului pe care ea l-a provocat. Aceste efecte doctrinare ale protestantismului își au cauza în păreri exclusiviste și exagerate ale catolicismului, că o repulsie agresivă asupra papalității și absurdității unor puncte doctrinare ale catolicismului. Și astfel se afișează o teologie care a pierdut garanția adevărului, o teologie redusă la păreri și tendințe de precizări concrete, dar fără esență și stabilitate, o teologie care își pierde calitatea de teologie, ci mai degrabă o absurdă filozofie, un amalgam de idei care încearcă să simplifice, dar practic simplifică în mod cu totul eronat punctele de credință.

În ortodoxism unde s-a păstrat linia verticală trasată de Sfânta Scriptură și îmbogățită teologic și argumentată doctrinar, învățăturile sunt clare, precise și invita la trăire eclezială.

Credința în ortodoxism este văzută că legătura personală cu Hristos, prin care iradiază în om puterea lui Hristos;³⁹ este o credință care echivalează cu o unire treptată cu Hristos, din a Cărui jertfă și Înviere, așa cum spune părintele Stăniloae, primi și noi putere de a muri păcatelor, adică de a muri egoismului și izolării noastre, și de a învia la o viață nouă, care stă în comunicarea intimă cu Hristos și care ne va duce și pe noi la înviere din puerea învierii Lui.⁴⁰ Nu faptele în afara lui Hristos ne mântuiesc, deci nu faptele noastre, săvârșite pe baza vreunei legi normative impersonale, ci faptele ce izvorăsc din puterea lui Hristos cel sălășluit în noi sunt necesare pentru însușirea personală a mântuirii, pentru că ele sporesc în noi unirea cu Hristos și asemănarea cu El.

Între aceste fapte și credința în Hristos există o legătură organică, în amândouă manifestându-se comuniunea cu Hristos. În fapte comuniunea cu Hristos se manifestă ca o dezvoltare a comuniunii începătoare prin credință. Credința în Hristos este credința în Hristos cel din noi, credință din puterea Lui, aflător în noi; este iradierea în noi a prezenței și puterii lui Hristos, sălășluit în noi în chip nevăzut, dar real.⁴¹

Credința aceasta include în ea iubirea față de Cel ce s-a jertfit, a înviat pentru noi și S-a sălășluit în noi, că din starea Lui de jertfă și înviere să luăm putere să murim și noi față de păcat și să ducem o viață nouă din El și cu El.

---

³⁹ Christos Yannaras, *op. cit.*, p. 74

⁴⁰ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 211

⁴¹ *ibidem*, p. 234

Credința este comuniune, este dialog personal și iubitor. Hristos Însuși ne umple de iubire față de El, prin iubirea Lui față de noi., iar această iubire vie ne dă puterea și ne alimentează puterile noastre să ne facem asemenea Lui. De aceea se afirmă că creștinismul este iubire, este marea taină a iubirii , a comuniunii personale, pe care Occidentul nu a înțeles-o.⁴²

Iubirea este cea mai mare forță, afirma părintele Stăniloae, dar ea este tare numai atunci când este susținută de comuniunea cu Persoana infinită în puere și iubire a lui Hristos care e una cu credința adevărată, iar credința fără iubire este încruntată, pentru că este efort individual , nu comuniune.⁴³ Conceptul protestant de credință se explică din doctrina despre un Hristos izolat în planul transcendent, neprezent prin Sfintele Taine în inimile, în intimitatea sufletească a credincioșilor. Cea mai autentică definiție a credinței o oferă Nichifor Crainic : “ Credința în Hristos este iubirea față de Hristos și însușirea iubirii lui Hristos față de oameni. Altfel nu este o credință adevărat, autentică, trăită și exprimată.”⁴⁴

Din această iubire izvorăsc faptele și pe care ele o sporesc. Așa cum învață Diodoh al Foticeii “ iubirea este izvorul și criteriul faptelor”, iar părintele Stăniloae oferă ecuația: “ iubirea este în sânul credinței adevărate sau viceversa. Și faptele bune se cuprind virtual în amândouă.”⁴⁵ De aceea credința și faptele , ca expresie a iubirii trăite și aplicate , sunt cele două condiții necesare pentru mântuire. Credința noastră este arătată în fapte, fără fapte credința este impersonală, rece, lipsită de căldură și autenticitatea pe care i-o imprima Duhul Sfânt. Faptele sunt răspunsuri ale noastre la iubirea lui Dumnezeu , și de aici rezultă nevoia faptelor continue, că răspunsuri mai sporite la iubirea divină, că expresii ale nevoii noastre de a răspunde mai deplin iubirii nelimitate a lui Dumnezeu. Iar această mișcare a omului spre Dumnezeu printr-o permanentizare și valorificare a răspunsului nostru la iubirea și chemarea lui Dumnezeu, se realizează în timp, printr-o lucrare sinergică dintre harul divin și voința omenească pusă în acord în mod liber cu voință divină.

Învățătura creștină nu este o invenție, o speculație, a cărei formulare oficială să poată fi pusă sub spectrul deconstrucției filosofice. Crezul creștin este expresia a ceea ce Biserica a predat încă de la formarea ei în formula baptismală și, implicit, în mărturisirea pe care trebuiau să o facă catehumenii înainte de actul Botezului. Credința are un criteriu bine stabilit, structurat

---

⁴² Christos Yannaras, *op. cit.*, p. 70

⁴³ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 233

⁴⁴ Nichifor Crainic, *Sfîntenia – împlinirea umanului*, Editura Trinitas, Iasi, 1993, p. 17

⁴⁵ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatica Ortodoxa*, p. 354

pe Revelație. Credem nu în ceva ce mintea umană a elaborat în decursul timpului, ca produs al invenției rațiunii în cadrul imaginativ al cunoașterii, ci credem în ceea ce cuprinde Revelația, a cărei deplinătate se realizează în Iisus Hristos, Logosul Creator și Mântuitor. Conținutul credinței autentice creștine a făcut constant recurs la ecuația normativă a *regulei de credință*: păstrăm ceea ce am primit prin predica Bisericii și ne constituim baza credinței pe ceea ce i-a învățat Mântuitorul Iisus Hristos pe Sfinții Apostoli, care la rândul lor au transmis acest conținut episcopilor pe criteriul succesiunii apostolice.

Unicitatea credinței creștine, particularitatea axiologică a învățăturii creștine nu este obiectul unui exercițiu de reconsiderare, reinterpretare sau deconstrucție întrucât formularea ei ține de obiectul Revelației. Conținutul învățăturii creștine - concentrat în Simbolul niceo-constantinopolitan - nu ține de exercițiul formulării în tiparul unui limbaj discursiv în forma unor seturi doctrinare abstracte și filosofice, ci își găsește relevanța în trăirea, în experiența comuniunii cu Dumnezeu; de aceea, când se vorbește de *regula fidei* se vorbește de mărturisirea de credință făcută la botez.

Regula credinței (lat. *regula fidei*) definește continuitatea transmiterii tradiției apostolice prin succesiunea ierarhică, cât și factorul normativ de judecată a adevăratei credințe confruntată cu dezvoltări doctrinale personale din partea unor scriitori creștini și cu gnosticismul primelor secole⁴⁶. Nu în ultimul rând, *regula fidei* devine - așa cum subliniază Pr. Georges Florovsky⁴⁷ - „*elementul de control, catalizator în exegeza biblică. Textul scripturistic trebuie să fie interpretat «în conformitate cu semnificația lui», care reiese din regula fidei*”.

Acest factor normativ este încadrat în îndemnul pe care Sfântul Apostol Pavel îl adresează creștinilor în *Epistola către Romani* 12,6: „*Dar avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat. Dacă avem proorocie, să proorocim după măsura credinței*” (ἀναλογίαν τῆς πίστεως).

---

⁴⁶ Vezi Paul M. Blowers, „The *Regula Fidei* in the Narrative Character of Early Christian Faith”, în *Pro Ecclesia* 6 (1997), pp. 199-228; Paul L. Gavrilyuk, „Two Interlocking Components of the Canonical Heritage”, în William James Abraham, Jason E. Vickers, Natalie B. Van Kirk (Eds.) *Canonical Theism. A Proposal for Theology and the Church*, Wm. Eerdmans Publishing Co., 2008, pp. 27-43; Robert W. Wall, „Reading the Bible from within Our Traditions: The «Rule of Faith» in Theological Hermeneutics”, în *Between Two Horizons: Spanning New Testament Studies and Systematic Theology*, Joel B. Green and Max Turner (Eds.), Wm. Eerdmans Publishing Co., 2000, pp. 88-108; C. G. González, „The Rule of Faith: The Early Church's Source of Unity and Diversity”, în *Many Voices, One God*, W. Brueggemann and G. W. Stroup (Eds.), Westminster John Knox, Louisville, 1998, pp. 95-107;

⁴⁷ Pr. Georges Florovsky, *Biblie, Biserică, Tradiție. O viziune ortodoxă*, Traducere și prefață de Radu Teodorescu, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 149.

Această construcție se referă, conform lui Fitzmyer Iosif⁴⁸, la una dintre trei posibile idei: corpul de învățăături creștine, credința personală și răspunsul la harul lui Dumnezeu sau la tipul credinței care „poate muta și munții”.

Regula credinței este numele dat ultimei autorități sau norme în credința religioasă. Cuvântul „regula”, „dreptar” apare în *Epistola către Galateni* 6,16: „Și câți vor umbla după dreptarul (κανόν) acesta...” și *I Timotei* 1,13: „Ține dreptarul cuvintelor sănătoase pe care le-ai primit de la mine”. Sfântul Apostol Pavel folosește aici acest cuvânt pentru a sugera criteriul fundamental al adevăratei credințe: credința consecventă în învățătura predată de Mântuitorul Iisus Hristos Apostolilor și aceștia, la rândul lor, au predat-o Bisericii.

În primele secole, Scriitorii bisericești - îndeosebi apologeții - și Sfinții Părinți au făcut constant recurs la criteriul normativ al *regulei fidei*, prin fundamentarea învățăturii de credință pe baza Sfintei Scripturi, în estomparea denaturărilor doctrinare avansate de eretici și gnostici. În această ordine de idei, Tertulian valorifică această normă în stabilirea autenticității învățăturii și a credinței creștine⁴⁹, amintindu-o de opt ori în toate cărțile sale și de trei ori în *Despre prescripția contra ereticilor*. El oferă o serie de prescripții vis-a-vis de învățăturile creștine în păstrarea și transmiterea lor conform autenticității: „Chiar dacă trebuie să cercetăm, acum și întotdeauna, totuși rămâne întrebarea: unde trebuie să facem cercetările? La eretici, unde toate sunt străine și potrivnice credinței noastre și de care n-avem voie a ne apropia? (...) Numai la noi, printre ai noștri și pentru cele ce sunt ale noastre să cercetăm, și aceasta numai întrucât se poate discuta ceva fără să fie atinse principiile credinței”⁵⁰.

În gândirea tertuliană, cuvântul *regulă* (dreptar) accentuează caracterul normativ autoritativ al credinței, care vine de la Hristos prin Sfinții Apostoli: „Aceste principii au fost întemeiate, după cum voi dovedi, de Însuși Hristos și între ai noștri nu fac obiect de dispută decât acelea pe care le produc ereziile și care vădesc pe unii a fi eretici”⁵¹; „Dacă e drept că adevărul să fie recunoscut de partea noastră, fiindcă mergem după acele principii pe care Bisericile ni le-au încredințat după ce le-au primit și ele de la Hristos, iar Hristos de la Dumnezeu, atunci este dreapta regulă pe care am hotărât-o: că nu trebuie adică să îngăduim

⁴⁸ Iosif Fitzmyer, *Romans: A New Translation with Introduction and Commentary. The Anchor Bible*, Vol. 33, Doubleday, New York, 1992, pp. 647-648.

⁴⁹ L. Wm. Countryman, „Tertullian and the Regula Fidei”, in *Second Century* 2 (1982), p. 214.

⁵⁰ Tertulian, *Despre prescripția contra ereticilor (De praescriptione haereticorum)*, XII, 1, Traducere de N. Chițescu, în *Apologeți de limbă latină*, PSB, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 147.

⁵¹ *Ibidem*, XIII,6, p. 148.

ereticilor a ne chema la luptă pe temeiul Scripturilor, fiindcă le dovedim și fără Scripturi că n-au nimic a face cu Scripturile”⁵².

Regula fidei se identifică cu simbolul baptismal al Bisericii din Cartagina în vremea lui Tertulian, pe care îl rezumă la cele șase puncte ale capitolul XIII din *Despre prescriptia contra ereticilor*: „Există un singur Dumnezeu, Care nu este altul decât Ziditorul lumii, Cel ce a făcut toate din nimic, prin Cuvântul Său născut înainte de toate. Cuvântul S-a numit Fiul Său; în numele lui Dumnezeu s-a arătat patriarhilor în felurite chipuri, a grăit mai apoi fără de încetare prin prooroci, s-a coborât în sfârșit în Fecioara Maria, prin Duhul lui Dumnezeu Tatăl și prin puterea Lui, trup s-a făcut în pântecul ei și, născându-se din ea, a devenit Iisus Hristos. El ne-a propovăduit o nouă lege și o nouă făgăduință, a împărăției cerurilor; a săvârșit minuni și a înviat a treia zi; s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui. În locul Său a trimis puterea Duhului Sfânt, Care să călăuzească pe cei ce au crezut în El; și iarăși va veni cu slavă, ca să ia cu Sine pe sfinții Săi, întru viața cea veșnică, dându-le lor bucuria făgăduințelor cerești, și ca să condamne focului de veci pe cei nelegiuți, după învierea tuturor și după restabilirea trupului fiecăruia”⁵³. În această ordine de idei, Părintele Georges Florovsky subliniază caracterul apostolic al *regulii de credință*, înrădăcinată și derivată din predica apostolică: „Atunci când creștinii vorbeau de regula credinței ca fiind apostolică, ei nu intenționau efectiv să spună că apostolii s-au întâlnit și au formulat-o, ceea ce au voit ei să exprime era profunzimea Crezului, pe care fiecare catehumen îl recita înaintea botezului său, Crez care întrupa într-o formă sumară credința pe care au învățat-o apostolii și au lăsat-o ucenicilor lor spre a fi învățată de ei”⁵⁴.

Pentru Sfântul Irineu, citirea Scripturii trebuie condusă de *regula credinței* - căreia îi sunt fideli credincioșii („și în care sunt inițiați” cum punctează Pr. Georges Florovsky) prin încărcătura spirituală baptismală și prin care imaginea primară sau „adevărul” Scripturii poate fi identificat și afirmat adecvat. Expresia favorita a Sfântului Irineu este κανών της ἀληθείας, *regula veritatis* (*regula adevărului*)⁵⁵. Aceasta „regulă” nu era de fapt nimic mai mult decât „mărturia și predica Apostolilor, «κήρυγμα» și «predicatio (sau praeconium)» care era «depozitată» în Biserică și încredințată ei de apostoli, păstrată mai apoi cu credincioșie și

⁵² *Ibidem*, XXXVII,1, p. 165.

⁵³ *Ibidem*, XIII, 2-6, pp. 147-148.

⁵⁴ Pr. Georges Florovsky, *op. cit.*, p. 142.

⁵⁵ Vezi Thomas C. K. Ferguson, „The Rule of Truth and Irenaeus Rhetoric in Book 1 of *Against Heresies*”, în *Vigiliae Christianae*, Vol. 55, No. 4 (2001), pp. 356-375.

răspândită în toate Bisericele, într-o uniformitate deplină, prin succesiunea unor păstori acreditați”⁵⁶.

Nu în ultimul rând îl amintim și pe Sfântul Atanasie cel Mare, care - în replica arienilor care citau pasaje variate din Scriptura pentru a-și argumenta crezurile lor că Mântuitorul Iisus Hristos era o creatură a Tatălui - a invocat *regula credinței*: „*Noi însă, urmărind scopul credinței [τόν σκοπόν τῆς πίστεως] să cunoaștem cele ce le cugetă aceștia în chip rău, ca unii ce avem înțelegerea cea dreaptă*”⁵⁷. Scopul credinței sau al Scripturii este tocmai miezul credinței ei, condensat în *regula credinței*, după cum a fost susținut de Biserica și trimis din „părinți în părinți”.

---

⁵⁶ Cf. Pr. Georges Florovsky, *op. cit.*, p. 146; Vezi și Joseph F. Mitros, „The Norm of Faith in the Patristic Age”, în *Orthodoxy, Heresy and Schism in Early Christianity*, Everett Ferguson (Ed.), Garland Publishing Company, New York, 1993, pp. 445-446.

⁵⁷ Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvântul al treilea împotriva arienilor*, XXXV, în *Scrieri. Partea I*, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, PSB, vol. 15, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 366.

BIBLIOGRAFIE

1. Clement Alexandrinul, *Stromate*, trad. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1982.
2. Dionisie Areopagitul, *Opere Complete*, trad. Pr. D. Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996.
3. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998
4. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri I*, traducere de Dumitru Stăniloae și Ioan Buga, Colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 29, Bartolomeu Anania (ed.), EIBMBOR, București, 1982
5. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor, Omilia a VI-a*, trad. D. Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Creștină al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.
6. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Viața lui Moise*, trad. Pr. Ioan Buga, în col. *PSB*, vol. 29, Editura Institutului Biblic și de Misiune Creștină al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982.
7. Sfântul Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce liniștesc cu evlavie. Despre Sfânta Lumină*, în *Filocalia Românească (FR)*, vol. VII, Humanitas, București, 1999.
8. Sfântul Grigorie Palama, *Despre Sfânta lumină*, în *FR*, vol. VII, Humanitas, București, 1999.
9. Sfântul Grigorie Palama, *Două Cuvântări la Cinstita Schimbare la Față a Mântuitorului Iisus Hristos, Omilia a 34-a*, trad. de diac. Eugen Moraru, în *Revista Teologică*, nr. 3, 1991
10. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1943
11. Sfântul Ioan Damaschinul, Sfântul, *Cele Trei tratate contra iconoclaștilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998
12. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentarii la Evanghelia de la Matei*, trad. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune Creștină al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994
13. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, trad. rom. Pr. D. Fecioru, în col. *PSB*, 23, Editura Institutului Biblic și de Misiune Creștină al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
14. Sfântul Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuirea Sfintelor Evanghelii de la Matei și Marcu*, Editura Sophia, București, 1998.
15. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 234, I*, trad. Pr. Prof. Dr. Ct. Cornițescu, Pr. Prof. Dr. T. Bodogae, în col. *PSB*, vol. 12, Editura Institutului Biblic și de Misiune Creștină al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
16. Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri. Partea a III-a. Despre Sfântul Duh*, traducere, introducere, note și indici de Pr. prof Constantin Cornițescu și Pro. prof. Teodor Bodogae, București, 1988
17. Tertulian, *Despre prescripția contra ereticilor (De praescriptione haereticum)*, 22, în *Apologeți de limbă latină*, traducere de N. Chițescu, *Părinți și Scriitori Bisericești* 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981
18. Tertullien, *Traite du Baptême*, Colecția "Sources Chretiennes", Edition du Cerf, 29, Paris, 1952

19. *A Patristic Greek Lexicon*, G. W. H. Lampe (ed.), Oxford at the Clarendon Press, 1961
20. B. M. Newman, *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament*, Stuttgart (United Bible Societies), 1971.
21. Bria, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă A-Z*, ed. a II-a revizuită și completată, tipărită cu binecuvântarea P.F.P. Teoctist, Patriarhul B.O.R., Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1994
22. Cross, F.L., “The Dictionary of the Christian Church”, Oxford University Press, 1998
23. Cross, F.L., *The Dictionary of the Christian Church*, Oxford University Press, 1998
24. Davies, J.G., “The Westminster Dictionary of worship”, Ed. The Westminster Press Philadelphia, 1972
25. Davies, J.G., *The Westminster Dictionary of worship*, The Westminster Press Philadelphia, 1972
26. *Dictionary for Theological Interpretation of the Bible*, Kevin J. Vanhoozer (Ed.), Society for Promoting Christian Knowledge, London, 2005
27. *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, Karel van der Toorn, Bob Becking, Pieter W. van der Horst (Eds.), Brill, Leiden, Boston, Koln, 1999
28. *Dictionary of New Testament Background*, Craig A. Evans, Stanley E. Porter (Eds.), InterVarsity Press, Leicester, 2000
29. *Dictionary of the Later New Testament & Its Developments*, Ralph P. Martin and Peters H. Davids (Eds.), InterVarsity Press, Downers Grove, 1997
30. *Dictionary of the Old Testament. Wisdom, Poetry, and Writings*, Tremper Longman III and Peter Enns (Eds.), Inter-Varsity, 2008
31. *Dicționar Biblic*, J. D. Douglas (Ed.), traducere de Liviu Pop, John Tipei, Societatea Misionară Română Editura „Cartea Creștină”, Oradea, 1995
32. *Dicționar Biblic*, Vol. I, traducere din limba franceză de Constantin Moisa, Editura Stephanus, București, 1995
33. *Eerdmans Dictionary of the Bible*, David Noel Freedman (Ed.), William B. Eerdmans Publishing Company, Cambridge, 2000
34. *Encyclopedia Judaica*, Fred Skolnik (Ed.), vol. XVII, Macmillan, USA, 2007
35. Frederick William Danker, *The Concise Greek-English Lexicon of the New Testament*, University Of Chicago Press, 2009
36. Gerhard Kittel (Ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, Eerdmans, Grand Rapids, 1976
37. Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich (Eds.), *Theological Dictionary of the New Testament*, Volume 6, Translator and Editor: Geoffrey W. Bromiley, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2003
38. *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, Vol. X, Kittel Gerhard, Friedrich Gerhard, Paideia, 1975
39. *Harper Collins Bible Dictionary, Revised Edition*, Paul J. Achtemeier (Ed.), HarperSanFrancisco, New York, 1996

40. J. Lust, E. Eynikel & K. Hauspie, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2003.
41. J. M. Harden, *Dictionary of the Vulgate New Testament*, Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1921
42. James Swanson, *Dictionary of Biblical Languages With Semantic Domains: Hebrew (Old Testament)*, Logos Research Systems, Oak Harbor, 1997
43. John Kohlenberger și James Swanson, *The Hebrew English Concordance to the Old Testament with the New International Version*, Zondervan Grand Rapids, Michigan, 1998
44. M. Zerwick & M. Grosvenor, M., *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*, unabridged, revised edition in one volume, Rome, 1981
45. Robert L. Harris (Ed.), *Theological Wordbook of the Old Testament*, Mitropolia Oltenieiody Press, Chicago, 1999
46. Sylvie Anne Goldberg, *Dicționar enciclopedic de iudaism*, Editura Hasefer, București, 2000
47. *The Anchor Bible Dictionary*, Volume 3 H-J, David Noel Freedman (Ed.), Doubleday, New York, 1992
48. *The Collegeville Pastoral Dictionary of Biblical Theology*, Carroll Stuhlmueller (Ed.), The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1996
49. *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol. 1, Colin Brown (Ed.), Regency, Grand Rapids, 1975
50. *The Oxford Guide to Ideas and Issues of the Bible*, ed. Bruce M. Metzger and Michael D. Coogan, Oxford University Press, 2001
51. *Theological Dictionary of the Old Testament*, Edited by G. Johannes Botterweck, Helmer Ringgren and Heinz-Josef Fabry, vol. XI, Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 2003
52. *Theological Dictionary of the Old Testament*, Edited by G. Johannes Botterweck and Helmer Ringgren, vol. V, 1986
53. † Lucian Făgărășanul, „Duhul Sfânt - persoană dumnezeiască în lumina Noului Testament”, în *Mitropolia Ardealului*, anul XXX, 1985, nr. 1-2, pp. 9-19
54. Abramowski, Luise, „Tertullian: «Sacramento ampliat(i)o, fides integra, metus integer»”, în *Vigiliae Christianae*, Vol. 31, No. 3 (1977)
55. Adam, Adolf, *The Eucharistic Celebration: The Source and Summit of Faith*, Liturgical Press, Collegeville, 1994
56. Afloroei, Șt., „Însemnări cu privire la scrierile areopagite, însoțite de o interpretare la «Teologia mistică»”, Postfață la Dionisie pseudo-Areopagitul, *Despre numele divine. Teologia mistică*, trad. C. Iordăchescu și Th. Simensky, Editura Institutul European, Iași, 1993.
57. Aitken, E. B., „Ta dromena kai ta legomena: The Eucharistic Memory of Jesus. Words in First Corinthians”, în *Harvard Theological Review* 90 (1997).
58. Alappatt, V., “Pauline Perspective on ‘the Lord’s Supper’ ”, în *Bible Bhashyam* 26 (2000).

59. Alexa, Pr. drd. Nicolae, *Învățătura despre Maica Domnului în cărțile de cult*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 9-10, 1980, pp. 982-999.
60. Alexis, Episcop orthodox de Meudon, *Teologia jertfei euharistice în lumina Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți*, traducere de Paraschiv V. Ion, în “Mitropolia Olteniei” 1968, nr. 7-8, pp. 573-597
61. Andrusos Hristu, *Simbolistica*, Editura Centrul Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955;
62. Audet, J. P., „Esquisse historique du genre litteraire de la *bénédiction* et de l'*eucharistie* chrétienne”, în *Revue biblique* 65 (1958), pp. 371-399.
63. Audi, Robert, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, Second Edition, Cambridge University Press, New York, 1999
64. Bahr, G. J., “The Seder of Passover and the Eucharistic Words”, în *Novum Testamentum* 12 (1970).
65. Baillie, D. M., *Faith in God*, 1964
66. Baker, Hunter, *Competing Orthodoxies in the Public Square: Postmodernism's Effect on Church-State Separation*, Journal of Law and Religion, Vol. 20, No. 1 (2004 - 2005), p. 101.
67. Banu, Doctorand Emanuel, *Importanța Sfintelor Taine în creșterea noastră în Hristos*, în „*Studii Teologice*”, seria a II-a, anul XXVIII, nr. 7-10, București 1976
68. Banu, Emilian, „Lucrarea Sfântului Duh în operă Sfântului Simeon Noul Teolog”, în *Studii Teologice*, nr. 1-2, 1980
69. Barnes Patrik, *Non-Ortodocșii*, Editura Egumenița, 2005.
70. Bălțat, drd. Dumitru, *Învățătura despre Maica Domnului la Nicolae Cabasile*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 6, 1989, pp. 33-48.
71. Becker, O., „Faith”, în O. Michel, C. Brown (ed.), *The New International Dictionary of New Testament Theology*, vol. 1, 1975
72. Berkhof, H., *The Doctrine of the Holy Spirit*, 1965
73. Berkouwer, G. C., *Faith and Justification*, 1954
74. Blowers, Paul M., „The *Regula Fidei* in the Narrative Character of Early Christian Faith”, în *Pro Ecclesia* 6 (1997)
75. Boismard, M.-E., “The Eucharist According to Saint Paul”, în *The Eucharist in the New Testament*, J. Delorme (Ed.), Helicon, Baltimore, 1964
76. Bonhoeffer, Dietrich, *Letters and Papers from Prison*, Editura Eberhard Bethge, Macmillan, New York, 1972
77. Bornkamm, G., “The Lord’s Supper and Church in Paul,” în *Early Christian Experience*, 2000
78. Bouley, A., *From Freedom to Formula. The Evolution of the Eucharistic Prayer from Oral Improvisation to Written Texts*, The Catholic University of America, Studies in Antiquity 21, Washington, D.C., 1981
79. Braniște, Pr. Prof. Ene, „Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin”, în *Studii Teologice*, an X (1963), nr. 3-4

80. Braniște, Pr. prof. Ene, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare*, în „Ortodoxia”, nr. 3, 1980, pp. 521-533.
81. Breck, Pr. prof. dr. John, *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2003
82. Bria, Pr. prof. dr. Ioan, *Probleme ale identității creștine - Destinul Ortodoxiei*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989
83. Bria, Pr. Prof. Ion, „Prezenta și lucrarea Sfântului Duh în Biserică”, în *Ortodoxia*, anul XXX, nr. 3, iulie – septembrie, 1978
84. Bria, Prof. Ioan, *Aspectul comunitar al dumnezeieștii Euharistii*, în “Studii teologice”, 1959, nr. 7-8, pp. 417-427.
85. Brown, D., “The Breaking of the Bread,” în *Theology* 75 (1972)
86. Brown, Desmond „Dilemmas of Deinstitutionalization”, în *Sociological Analysis*, Vol. 38, No. 2 (1977)
87. Bruce, F. F., “The Holy Spirit in the Acts of the Apostles”, în *Interpretation* 27, 1973, pp. 166-183
88. Bunea, Pr. Ion, *Sfânta Împărtășanie în viața creștină*, în “Mitropolia Olteniei”, 1967, nr. 3-4, pp.182-186.
89. Butnariu, Pr. Magistrand Gheorghe, *Jertfa Domnului în cărțile de ritual ale Bisericii*, în “Studii Teologice” 1957, nr. 7-8, pp.544-561.
90. Buzdugan, Prof. Costache, *Dumnezeiasca Euharistie, taină a unității Bisericii la Fericitul Augustin*, în “Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1973, nr.1-2 , pp.47-61.
91. Buzescu, Pr. prof. dr. Nicolae, „*Panaghia Theotokos*” în *imnologia Mineiilor*, în „Ortodoxia”, nr. 3, 1980, pp. 534-558.
92. Buzescu, Pr. Prof. N., „Lucrarea Sfântului Duh în Sfintele Taine”, în *Ortodoxia*, nr 3-4, 1979
93. Caraza, Drd. Ion, „Doctrina euharistică a Sfântului Chiril al Alexandriei”, în *Studii Teologice*, 1968, nr. 3-4
94. Catella, Alceste, „Theology of theLiturgy”, în *Handbook for Liturgical Studies. Fundamental Liturgy*, Anscar J. Chupungco (Ed.), The LiturgicalPress,Collegeville, 1998.
95. Căciulă, Pr. dr. Olimp N., *În legătură cu noua dogmă a papalității: „Assumptio corporea beatae Mariae Virginis in coelum”*, în „Ortodoxia”, nr. 4, 1950, pp. 503-514.
96. Chialda, Pr. Prof. Mircea, *Preacurata Fecioară Maria, Maica Domnului (Mariologia)*, în „Studii Teologice”, nr. 5-6, 1981, pp. 325- 342.
97. Chialda, Pr. prof. Mircea, *Preacinstirea Maicii Domnului*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7-9, 1983, pp. 439-448.
98. Chițescu, Prof. N., „Premizele învățaturii creștine despre raportul dintre har și libertate”, în *Ortodoxia*, 1959, nr. 1, pp. 3-35
99. Chițescu, Prof. Nicolae, *Ortodoxie și protestantism*, în „Ortodoxia”, anul II, nr. 3, București 1950